

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

ÜDS

ÜNVAN DEĞİŞİKLİĞİ

SINAVLARINA HAZIRLIK

KONU ANLATIMLI - SORU BANKASI

PSİKOLOG

Soruların çözümlerine, kitabın baskı tarihinden sonraki güncellemelere ve konulardaki ek formlara erişebilmek için QR kodu okutunuz.

PEGEM

AKADEMİ

Komisyon

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI - PSİKOLOG

ISBN 978-625-5964-83-0

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: 2025, Ankara

Yayın-Proje: Pegem
Dizgi-Grafik Tasarım: Tolga Durğun
Kapak Tasarımı: Pegem

İletişim

Shira Ticaret Merkezi, Macun Mahallesi 204 Cad.
No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Baskı: Ankara Özgür Matbaacılık
1250. Cad. No: 25 Ostim Yenimahalle/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46821

ÖN SÖZ

Değerli Okuyucularımız, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Psikolog için hazırladığımız görevde yükselme sınavına hazırlık konu anlatımlı - soru bankası kitabımız, en son yayımlanan sınav ilanındaki konular kapsamında, alanında uzman yazar komisyonumuz tarafından hazırlanmıştır. Sınava girecek olan adaylarımızın, yayınımda bulunan mevzuat konularında yer alan Ek Form veya Örnek Formlara (<http://www.mevzuat.gov.tr/>) İnternet adresinden ilgili Kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kanun Hükmünde Kararname, Yönetmelik, Tebliğ vb. içeriklerinden erişebileceğinizi belirtiriz. Kitabımızdaki konularda teorik çerçeve net bir şekilde çizilmiş, çözümlü ve cevaplı testlere yer verilmiştir. Okuyucularımıza güncel ve çalışmalarını pekiştirecek yöntemleri sunmak amacıyla özenle hazırlanan bu yayınının sınava hazırlanan siz değerli okuyucularımıza katkı sağlamasını diliyoruz. Kitaba ilişkin sorularınızı yayinevi@pegem.net adresine e-posta yoluyla ya da 0538 594 92 40 numaralı telefona WhatsApp üzerinden iletmeniz yeterli olacaktır. Yayınının baskı tarihinden sonraki değişikliklere karekodu okutarak ulaşabilirsiniz.

PEGEM Akademi

İÇİNDEKİLER

1. TEMEL KAVRAMLAR.....	1
2. GELİŞİM PSİKOLOJİSİ	46
3. ÖĞRENME PSİKOLOJİSİ	115
4. PSİKOTERAPİ KURAMLARI	214

PSİKOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR

PSİKOLOJİNİN AMAÇLARI

Diğer bilim dallarında olduğu gibi psikolojinin de temel birtakım amaçları vardır. Psikoloji bu amaçlar çerçevesinde insan davranışının temellerini anlamaya çalışır. Bu amaçların neler olduğunu kısaca ele alalım.

Betimleme: Davranışları betimlemek psikolojinin ilk ve en temel amacıdır. Betimleme, davranışların tanımıdır. Davranışların keşfedilerek tanımının yapılması betimlemenin ilk aşamasıdır.

ÖRNEK

"Davranış nedir? Uyarıcı nedir?" gibi sorular sorularak bunların tanımı yapılmaya çalışılır. Bu betimlemelerden sonra tanımlanan kavramlar sınıflandırılır ve son aşamada ise kavramlar arasındaki sebep-sonuç ilişkileri ortaya konulur.

Açıklama: Burada kuramların derinlemesine izahı ve kuramsal ilke ve yasaların açıklanması söz konusudur.

ÖRNEK

Örneğin, olaylar beklediğinizden farklı geliştiğinde neden gülersiniz? Hangi şartlar kişiyi intihara yönlendirir? "Davranışın nedenleri nelerdir?" gibi soruları cevaplar.

Yordama (Öngörü): Yordama, olayların önceden tahmin edilmesidir. Yordama, araştırma sonuçlarına dayanarak yapılabilir. Yordama; yasa ve ilkelerde, kuramlarda belirtilen ilişkiler kullanılarak da yapılabilir.

ÖRNEK

Sınıf arkadaşınızın utangaç olduğuna inanıyorsanız, proje sunumu için kalabalık sınıfın önünde konuşması gerektiğinde arkadaşınızın çok rahatsız olacağını tahmin edersiniz.

Kontrol: Yordama sayesinde (yani olaylar, davranışlar önceden kestirilerek) olaylar veya davranışlar kontrol altına alınmaya çalışılır.

ÖRNEK

Psikoloji kuramlarından bazıları insanlara psikolojik faktörleri nasıl kontrol altında tutup sigara içmek gibi sağlıksız davranışlardan uzak durabileceklerini öğretir.

PSİKOLOJİDE EKOLLER VE YAKLAŞIMLAR

Psikolojinin Tanımı

Psikoloji, psyche (nefes, ruh, zihin) ve logos (düzenli söz, bilgi) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Kelime anlamı "ruh bilgisi"dir. Ancak değişik tanımlar verilmesine rağmen o, en genel anlamda "insan davranışlarını ve zihinsel süreçleri ile birlikte bunların altında yatan nedenleri inceleyen bilim dalıdır."

Tarihsel Süreç

1879'da Alman Psikolog Wilhelm Wundt tarafından Leipzig'de kurulan psikoloji laboratuvarı ile psikoloji, deneysel bilim dalı olma unvanını kazanmıştır. İlk psikoloji deneyleri burada yapılmıştır. Daha sonra Avrupa'nın değişik yerlerinde ve Amerika'da da birçok psikoloji laboratuvarı açılmıştır.

Psikoloji felsefeden ayrılıp bağımsız bir bilim hâline geldikten sonra - kısmen de olsa- bazı filozofların düşünce biçimlerinin etkisinde kalmıştır. Sistem ve ekol olarak gelişen psikoloji akımları ortaya çıkmıştır. Ekoller genellikle tek yanlı görüşlerdir. İncelemek istedikleri konuyu temel öğeler açısından ele alırlar. Determinist anlayıştadırlar.

Yapısalcılık

Temsilcileri Wundt ve Titchener'dir. 1879'da Wilhelm Wundt'un psikoloji laboratuvarını kurması ile deneysel psikolojinin temelleri atılmıştır. Wundt, ilk çalışmalarında duyum ve imgeleri araştırmıştır. O ve onu takip edenler karmaşık zihinsel yaşantıların yapısını incelemeye çalışmışlardır. Bu nedenle bu ekole yapısalcılık denir. Örnek aldıkları bilim dalı kimyadır. Kimyada, nasıl bileşik maddelerin yalın elementlerden oluştuğu çözümleme ile anlaşılabiliriyorsa karmaşık bilinç olaylarının yapısal açıdan çözülmesi ile de psişik olayların daha iyi anlaşılıp açıklanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre psikolojinin amacı, bilincin karmaşık yapısını çözümlemek, zihnin en yalın öğelerini araştırmak ve bunlar arasındaki ilişkileri bulup yasalar hâlinde formüle etmektir. Artık duyular, algılar, anılar laboratuvarında incelenmeye başlanmıştır.

Temel varsayımları;

- ✓ İnsan zihni çeşitli bilinç öğelerine ayrılmıştır.
- ✓ Psikolojinin konusu bilinçtir. Amacı ise bilince ait öğeleri belirlemek ve çözümlemektir.
- ✓ Bunun için "içe bakış" yöntemi kullanılmalıdır. İçe bakış yöntemi, deneklere verilen bir uyarıcıya tepkilerini anlatmasına dayalı bir yöntemdir. Subjektif bir yöntem olduğundan eleştirilmiştir.
- ✓ İnsan davranışları kontrollü koşullarda gözlenmelidir.
- ✓ İçsel duygular, sezgiler ve düşüncelere odaklanır.

Fonksiyonalizm (İşlevselcilik)

William James, James B. Angeli ve John Dewey gibi Amerikan filozoflarının ve eğitimcilerinin oluşturduğu ekoldür. Fonksiyonalistler, yapısalcıların görüşlerine karşı çıkmışlardır. Onlara göre bilincin ne olduğundan çok, ne için olduğunu bilmek önemlidir. Yani bilincin amacı ve işlevini bilmek asıl amaç olmalıdır. Bunlara göre insan davranışlarını anlamak için sadece bilinç olaylarını çözümlemek yoluyla incelemek yeterli değildir. Bilinç incelenmelidir ama bunun yanında insanın çevresine uyumunda yardımcı olacak, öğrenme gibi uyum davranışları da incelenmelidir. İşlevselciler davranış, çevreye uyum süreci olarak tanımlamışlardır. Bu ekolün amacı algılama, düşünme, duygulanma gibi içsel eylemlerin, hayatta karşılaşılan çeşitli problemlerin çözülmesine nasıl yardım ettiğini açıklamaktır. İşlevselciler eylem ve yararcılığa dönüktür. Fonksiyonalistler, yöntem olarak iç gözlem ve gözlemi kullanmışlardır. Davranışları, özel olarak da öğrenmeyi açıklamaya çalışmışlardır.

Temel varsayımları;

- ✓ Zihinsel süreçleri yaşayan organizmaların kendilerini çevrelerine uyum sağlayıcı bir iş görmesi bakımından ele almıştır.
- ✓ Zihin ve davranışın işlevleri üzerinde durulmalıdır. Zihinsel yapıdan çok zihnin işlevi üzerinde dururlar. Öğrenme, motivasyon, problem çözme gibi çevreye uyumu kolaylaştıran konular üzerine çalışırlar.
- ✓ Psikolojinin gündelik hayata uygulanmasına önem verirler. İçe bakış yöntemi kullanırlar.
- ✓ Kişiliği ve davranış çevreye uyum süreci olarak ele alırlar.
- ✓ Davranışların incelenmesini beyin, sinir sistemi ve beyin hücreleri (nöronlar) arasındaki sinaps bağlarına göre ele alırlar.

Davranışçı Yaklaşım

Davranışçılığın temel ilkeleri 1913 yılında John B. Watson (1878-1958) tarafından formüle edilmiştir. 1913 yılında yapısalcılık ve işlevselciliğe karşı kökten bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bilincin iç gözlem yöntemi ile incelenmesine kuşku ile bakmışlardır. Bilinç hâllerinin değil, gözlenebilir durumların yani davranışların incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Davranışçılara göre psikolojinin bilim olabilmesi için gözlenebilir, ölçülebilir fenomenlerin doğa bilimlerinde kullanılan objektif ve bilimsel yöntemlerle incelenmesi gerekir. Davranışçılar gerek yapısalcıların gerekse de işlevselcilerin kullandıkları içe bakış yönteminin kullanmasını bilimsel yönetime aykırı bulmuşlardır. Önde gelen temsilcileri Watson, Pavlov, Thorndike ve Skinner'dir.

Temel varsayımları;

- ✓ İçe bakış yöntemini tümüyle reddeder. Doğal ve sistematik dış gözlem yapar.
- ✓ Psikoloji bir doğa bilimidir ve subjektiflikten çıkıp objektif temeller üzerine oturtulmalıdır.
- ✓ Sadece gözlenebilen davranışlar incelenmelidir.
- ✓ Davranışlar Uyarıcı- Tepki (U-T) zinciri içinde incelenir.
- ✓ İnsan belirli uyarıcılara tepki veren bir makine gibidir.
- ✓ Davranışların neden oluştuğuna değil, nasıl oluştuğuna bakılmalıdır.
- ✓ Öğrenme psikolojisine önemli katkılar yapmışlardır.

Psikanalitik Yaklaşım

Sigmund Freud (1856-1939), Alfred Adler (1856-1939), Carl Gustav Jung (1875-1961), Erik Erikson (1902-1994)'un temsilciliğini yaptığı bu yaklaşıma göre bilinç olaylarını incelemek, ruhsal olayların içeriğini anlamak için yeterli değildir. Psikanalize göre psikoloji, bilinç dışını kendisine konu olarak almalı ve bilinç dışının incelenmesi psikolojinin temel uğraş alanı olmalıdır. Freud ve arkadaşları, psikoz ve nevrozların çoğunun, kişinin çocukluktan itibaren tatmin edilmemiş olan arzu ve ihtiyaçlarının baskı altına alınmasından, bilinç dışına itilmesinden meydana geldiğini öne sürmüşlerdir.

Temel varsayımları;

- ✓ İnsan davranışlarının temel nedeni bilinç dışıdır.
- ✓ Önemli olan bilinç dışındaki unsurların açığa çıkarılmasıdır.
- ✓ Zihnin bölümleri id, ego ve süperegodur. *İd*; "ilkel arzuları" (cinsellik, saldırganlık, açlık vs.) saklayan, *süperego*; içselleştirilmiş norm, ahlak ve tabuları kapsayan ve *ego*; bu iki bölümün arabulucusu ve kendilik duygusuna yol veren bölümdür.
- ✓ İnsanoğlunun doğuştan getirdiği iki temel dürtüsü vardır; cinsellik ve saldırganlık.
- ✓ Hastalarla terapi esnasında "aklınıza ilk gelen şeyi söyleyin" yönergesinin verildiği *serbest çağrışım* yöntemini kullanmıştır.
- ✓ Psikoseksüel gelişim kuramına göre insanın kişilik gelişimi oral, anal, fallik, latent ve genital evre olmak üzere beş evrede tamamlanır.

Gestalt Yaklaşımı

Max Wertheimer, Kurt Kofka, Kurt Lewin gibi Alman psikologlarından oluşan psikoloji ekolüdür. Algı ve bellek konusunda incelemeler yapmışlardır. İç gözlem, gözlem ve deney yönteminden yararlanmışlardır. Görüşleri özellikle

c. Egzosistem

İki ya da daha fazla ortam arasındaki bağlantılara gönderme yapar, en azından bunlardan biri, gelişen çocuğun yer almadığı, ama onu dolaylı olarak etkileyen bir ortamdır. Örneğin; işte bunalmış bir anne, çocuğuna uygun olmayan bir biçimde davranabilir.

d. Makrosistem

Şu şeklindeki kültürel örüntüleri içerir; baskın olan inançlar, ideolojiler, kapitalizm ya da sosyalizm gibi ekonomik ve siyasal sistemler.

e. Kronosistem

Zaman boyutunu etkiler. Çocukta ve çevredeki normatif ya da normatif olmayan değişme ve sürekliliklerin etkisidir. Bu, aile yapısındaki yerleşme yeri ya da ebeveynlerin ilişkilerindeki değişimlerin yanı sıra savaşlar ve ekonomik döngüler gibi daha büyük çaplı kültürel değişimleri de içerir.

PSİKOLOJİNİN ALT DALLARI

Genel Psikoloji

Psikoloji ile ilgili temel prensipleri ve davranışın temellerini araştıran, psikolojinin temel kavramlarına anlam kazandıran psikoloji dalıdır. Bu dalda psikolojinin belli başlı kavramları açıklanır, temel konularla ilgili çeşitli ilke ve kuramlara yer verilir.

Deneyisel Psikoloji

Psikolojik olayların genellikle bir laboratuvar ortamında birtakım özgü aletler geliştirilip nasıl sistematik gözlemler yapılabileceğini araştıran psikoloji dalıdır. Bu alanda yapılan deneyimler genellikle algılama, öğrenme, belleme, düşünme gibi süreçleri bilimsel olarak açıklamada büyük yararlar sağlamaktadır.

Deneyisel psikologlar, belirli bir davranışı etkileyen çevre koşullarını ve uyarıcıları ayrıntılı bir biçimde tanımlayıp ölçerek uyarıcının hangi davranışı, nasıl ve ne derece etkilediğini bulmayı amaçlar. İnsan üzerinde deneyler yapmak, hem yasalar hem de ahlak kuralları bakımından psikologları zor durumlara sokacağından, deneyisel psikologlar hayvanlar üzerinde araştırma yapmışlardır.

Gelişimsel Psikoloji

Gelişimsel psikoloji, bireyin kronolojik yaşıyla onun davranışının türü arasındaki ilişkiyi inceler. Bireyin doğuştan yaşamının sonuna kadar bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal açılarından gelişimi, gelişimsel psikolojinin temel konularıdır. Gelişimsel psikoloji çocuğun gelişimi ile ilgilendiği kadar yaşlılık konusuyula da ilgilenebilir.

Gelişimsel psikoloji çocuğun gelişimi ile ilgilendiği kadar yaşlılık konusuyula da ilgilenebilir.

Fizyolojik Psikoloji

Fizyolojik psikoloji, biyolojik süreçlerle davranış arasında ki ilişkiyi inceler. Duyu organlarının yapısı ve işleyişi, kana karışan hormonların fizyolojik sisteme ve dolayısıyla davranışa olan etkisi de fizyolojik psikolojinin inceleme konusu içine girer.

Kişilik Psikolojisi

Kişilik psikolojisi, bireylerin kendine özgü davranış, duyu ve düşünce biçimleriyle ilgilenir. Ruh sağlığı, kişiliği ölçme ve değerlendirme kişilik psikolojisinin konularındandır. Günlük ya-

şam içinde birey her an hem çevresiyle hem de kendisiyle sürekli etkileşim hâlinindedir. Birey bu tür etkileşimlerde bulunurken kendine özgü duyu, düşünce ve davranış özelliklerini gösterir. Davranış, düşünce ve duyu özelliklerini incelemeyi kişilik psikolojisi üstlenmiştir. Kişiliğin nasıl ortaya çıktığını araştıran kişilik psikolojisi, kişiliğin oluşumunu etkileyen değişkenleri çeşitli boyutlar açısından ele alır. Kişilik psikolojisi bireye özgü davranış, düşünce ve duyu biçimlerinin temelinde yatan genel yapıları bulmayı amaçlar.

Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji; bireylerin birbirlerini algılamasına etki eden önemli değişkenlerden tutumlar, kişisel çekicilik, uyuma, itaat, sosyal normlar, ikna etme ve edilme, liderlik, sosyalleşme ve kültürlenme gibi konuları ele almaktadır.

Bilişsel Psikoloji

Algılama, düşünme, hatırlama ve unutma, problem çözme davranışının altında yatan süreçler konusunda yapılan araştırmalar bilişsel psikolojinin kapsamı içine girer. "İnsanlar niçin bazı bilgileri

hatırlar ya da bazı bilgileri unutar." sorularının cevabını bilişsel psikoloji araştırır. Bilişsel psikologlar zihinsel süreçlerin durumunu davranışlar üzerinden tahminler yaparak belirler. Bunu yapabilmek için de karmaşık deneysel teknikler kullanır, üst düzey istatistiksel tekniklere başvurur.

Klinik ve Danışmanlık Psikolojisi

Klinik psikoloji, bireyin zihinsel, duygusal ve davranışsal bozukluklarını inceleyen psikoloji dalıdır. Psikoterapi yöntemlerini sıklıkla kullanan klinik psikoloji; araştırma, öğretim ve program geliştirme konularıyla da uğraşmaktadır. Bireye düşünsel, duygusal ve davranışsal düzeyde yardımcı olmak, çevresiyle daha uyumlu bir ilişki kurmasını sağlamak, klinik psikolojisinin amaçları içine girer. **Danışmanlık psikolojisi** ise, bireyin kendi yaşamının değişik yönleriyle ilgili karar vermesine yardımcı olabilecek bilgi ve yetenekleri bireyde geliştirmeyi amaçlar.

İÇ SALGI BEZİ	SALGILADIĞI HORMON	GÖREVLERİ
Hipofiz Bezi	Büyüme Hormonu	✓ İç salgı bezlerini denetler ve düzenler. ✓ Büyümeyi sağlar. ✓ Sinir sistemiyle hormonal sistem arasındaki iletişimi sağlar.
Epifiz Bezi	Melatonin Hormonu	✓ Uykuyu düzenler.
Tiroid Bezi	Tiroksin Hormonu	✓ Vücuttaki metabolik faaliyetleri düzenler. ✓ Vücut ısısını düzenler. ✓ Solunum hızını artırır. ✓ Protein sentezini sağlayarak normal büyüme ve gelişmeyi sağlar.
Paratiroid Bezi	Paratiroid Hormonu	✓ Kalsiyum ve fosfor metabolizmasını düzenler.
Böbreküstü Bezleri	Epinefrin (Adrenalin) Hormonu	✓ Sempatik sinir faaliyetlerini artırır. ✓ Korku, heyecanlanma ve öfkelenme anlarında kanda adrenalin miktarının artmasıyla kan şekeri ve kan basıncı yükselir, kalp atışları hızlanır, damarlar genişler, göz bebekleri büyür.
	Norepinefrin Hormonu	✓ Kılcal damarların kasılmasında etkili olur ve kan basıncını yükseltir.
	Aldosteron Hormonu	✓ Vücuttaki mineral ve su dengesini düzenler.
Timus Bezi		✓ Doğum öncesi ve doğumdan hemen sonra lenfosit meydana getirerek vücudu enfeksiyonlardan korur. ✓ Haz alma duygularının, konuşma ve gülümsemenin ana kaynağını oluşturur.
Pankreas Bezi	İnsülin	✓ Kan şekerini düşürür.
	Glukagon	✓ Kan şekerini yükseltir.
Eşeyssel Bezler	Testosteron	✓ Erkeklerde sakal ve bıyık çıkmasında, ✓ Kılların vücutta dağılışı ve büyümesi, sesin kalınlaşması, kemiklerin gelişmesi, spermilerin meydana getirilmesinde etkilidir.
	Östrojen	✓ Menstrüasyonun (adet kanaması) fizyolojik olarak düzenlenmesini sağlar. ✓ Kemiklerin büyüme faaliyetlerini hızlandırır. ✓ Kadın vücudunda karakteristik görünümün oluşmasını sağlar.
	Progesteron	✓ Kadında ikincil cinsiyet özelliklerinin (meme gelişimi, kalça genişlemesi, sesin incilmesi) gelişmesini sağlar.

Çıkmış Soru

Yağmurlu bir havada evindeki pencereden dışarıya bakan Ayşen Hanım, camdaki su damlaları nedeniyle dışarıdaki nesneleri olduğundan farklı bir şekilde görüyor olmasına rağmen herhangi bir karışık yaşamadan dışarıda gördüğü nesneleri gerçeğine uygun bir şekilde algılamaya devam etmesi aşağıda verilen kavramlardan hangisiyle açıklanır?

- A) Algı yanılması
B) Algıda değişmezlik
C) Süzücü dikkat
D) Nispi kontrast
E) Algısal gelişim

Çözüm:

Algıda değişmezlik, bir nesnenin değişik koşullar altında aynı biçimiyle algılanmaya devam edilmesi durumudur. Ayşen Hanım pencereden her gün gördüğü nesneleri yağmurlu bir havada olduğundan farklı bir şekilde görüyor olmasına rağmen önceki deneyimlerine yani zihinsel şemalarına dayalı olarak gerçeğine uygun bir biçimde algılamaya devam etmiştir. Bu durum algıda değişmezlik kavramı ile açıklanır.

Cevap B

ZEKÂ GELİŞİMİ VE KURAMLARI

Zekâ, literatürde bir çok farklı biçimde tarif edilmektedir. Özellikle zekâyı ölçmeye çalışan teorisyenler bağlamında zekâ tanımları değişmektedir. Ancak literatürde en fazla kabul gören genel zekâ tanımı şöyle ifade edilmektedir: Zekâ, bireyin genel yeteneklerinin toplamı olarak tanımlanabilir. Bu tanımı biraz daha derinleştirmek istersek eğer zekâ, *yaşantılardan öğrenme ve yararlanma yeteneği, soyut düşünme ve akıl yürütme yeteneği, değişen dünyaya uyum sağlayabilme yeteneği ve kişinin yapması gereken işleri süratle bitirmesi için güdülenme kapasitelerinden oluşur*.⁽¹⁾

Zekânın bu özellikleri kültürden etkilenmektedir. Dolayısıyla bu özellikler farklı kültürlerde standart bir testle zekâ ölçümlerini zorlaştırmaktadır. Ancak psikoloji bilimiyle uğraşanlar 20. yüzyıl başlarından itibaren zekâyı ölçmek için çaba harcamışlardır.

Zekâ ölçümüyle ilgili ilk ciddi çalışmalar İngiliz psikolog Charles Sperman tarafından yapılmıştır. Sperman zekâyı iki boyutlu olarak ele almıştır.

g faktörü olarak adlandırdığı birinci boyutta bireylerin anlama ve problem çözme yeteneklerini ele almıştır.

s faktörü olarak adlandırdığı ikinci boyutta ise bireylerin müzik, sanat, iş gibi özgül alanlardaki gelişimlerini incelemiştir. Sperman'a göre bir alanda yetenekli olan birey diğer alanda da yeteneklidir.

Sperman'ın bu fikirlerini benimsemeyen L. L. Thurstone zekânın yedi farklı bileşeni olduğunu ileri sürmüştür. Bunları da,

- ✓ *uzaysal yetenek,*
- ✓ *algısal hız,*
- ✓ *sayısal yetenek,*
- ✓ *sözel yetenek,*
- ✓ *hafıza,*
- ✓ *kelime hazinesi,*
- ✓ *akıl yürütme*

A olarak adlandırmıştır⁽²⁾. Bu yedi farklı bileşenin birbirinden **P** bağımsız olduğuna inanmış ve söz konusu 7 yeteneğin ge- **E** nel zekâyı oluşturduğuna inanmıştır.

Kişiliğin temel boyutları, mizaç, motivasyon, grup davranışı konularındaki çalışmalarıyla tanınan Raymond Bernard Cattell; zekâya yönelik bilimsel faaliyetleri ile kavramın gelişimine büyük katkılarda bulunmuştur. Zihinsel Test ve Ölçümler, Zihin - Mental Tests and Measurements, Mind- isimli eserinde ilk kez psikolojik test kavramını kullanan Cattell; üniversite öğrencilerine hafıza, renk tercihi, ses, ağırlık ve zaman algısı, tepki zamanlarına ilişkin testler uygulamıştır.

34

Cattell, zekâyı bütün değil, iki boyuttan oluşan bir yapı olarak ele almıştır. Cattell'e göre zekânın **akıcı ve kristalize (birikimli)** olarak adını verdiği iki boyutu vardır.

Akıcı zekâ, biyolojik kökenli olup, zekâ testlerinde ölçülen kısa süreli bellek, tümevarımsal düşünme, sayı-şekil ilişkileri ve tepki hızı (zihinsel motor becerileri) becerileriyle yakından ilgilidir. Akıcı zekâ görece olarak eğitim ve kültürden bağımsız olup daha çok biyolojik yaşa bağlı olarak değişim göstermektedir. Yaş arttıkça azaldığı gözlenmiştir.

Kristalize zekâ ise deneyim, eğitim ve kültür gibi süreçlerle akıcı zekânın etkileşiminin ürünüdür. Zekâ testlerinin kelime okuduğunu anlama, aritmetik nedensellik alt testleriyle ilgili olan kristal zekâ, akıcı zekânın aksine yaşa bağlı olarak artmaktadır. Zekânın değişimi konusunda yapılan çalışmalar akıcı zekânın göstergelerinden hafıza ve bilişsel hızın yirmili yaşların başında zirveye ulaştığını, sonraki yaşlarda ise azalma eğilimine girdiğini; kristal zekânın ise altmış yetmiş yaşına kadar arttığını, sonraki yaşlarda azalma sürecine girdiğini göstermiştir.³⁵